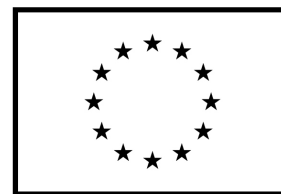

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

PaedDr. Ladislav Gaľa

Výroba prúteného košíka – opálky na hodinách pracovného vyučovania v ŠZŠ

Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe

Osvedčená skúsenosť odbornej praxe

Prešov

2012

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum, Ševčenkova 11,
850 01 Bratislava

Autor OPS/OSO: <PaedDr. Ladislav Gaľa >

Kontakt na autora: <Pracovisko: Spojená škola Chminianske Jakubovany 21
e-mailová adresa>

Názov OPS/OSO: <Výroba prúteného košíka – opálky na hodinách pracovného
vyučovania v ŠZŠ>

Rok vytvorenia OPS/OSO: 2012

Odborné stanovisko vypracoval: <Mgr. Viliam Šarossy

Za obsah a pôvodnosť rukopisu zodpovedá autor. Text neprešiel jazykovou úpravou.

Táto osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe/osvedčená skúsenosť odbornej praxe bola vytvorená z prostriedkov projektu Profesionálny a karierný rast pedagogických zamestnancov. Projekt je financovaný zo zdrojov Európskej únie.

Kľúčové slová

Materiál, postup, košíkárstvo, košík, prútie, prút, kôra, vřba, technika, remeslo, pletenie, opálka.

Anotácia

Práca opisuje teoretickú a praktickú časť výroby prúteného košíka – opálky na hodinách pracovného vyučovania v ŠZŠ. Prvá časť je zameraná na teoretickú časť košíkárskeho remesla jeho počiatkami až po dnešok. Ďalej rozoberám praktickú časť v ktorej sa zameriavam na spôsoby a techniky pletenia košíkov z prírodných materiálov. Materiál bol prakticky v každej domácnosti poruke a nebolo treba za neho draho platiť, skôr v tom bol čas na spracovanie k výrobe. V prvom rade som sa zameral na spracovanie vřbového prútia, teoretický postup práce má byť návodom na prípravu materiálu k spracovaniu do finálneho výrobku košíka – opálky. Praktická časť obsahuje názorný popis výroby prúteného košíka – opálky, ktorý na hodinách pracovného vyučovania so žiakmi ŠZŠ praktizujem. Daný postup má pozitívne a praktické odozvy nielen v skupine žiakov, ale radi sa pridávajú aj rodičia. Praktická a názorná pomôcka ktorú prezentujem je aj učebným materiálom pre vznik nového doplňujúceho a motivačného predmetu k predmetu pracovné vyučovanie na ŠZŠ a OU.

OBSAH

ÚVOD	5
1 HISTÓRIA VÝVINU KOŠIKÁRSKEHO REMESLA.....	6
1.1 Rozvoj košíkárskoho remesla na Slovensku.....	7
1.2 Pohľad súčasnosti z tradície remesla.....	8
2 TECHNIKY A SPÔSOBY PLETENIA.....	15
2.1 Prírodný materiál	15
2.2 Zber vrbového prútia	22
2.3 Úprava prútia	23
3 PRAKTICKÁ ČASŤ VÝROBY PRÚTENÉHO KOŠÍKA – OPÁLKY.....	31
3.1 Výroba prúteného košíka – opálky	31
3.2 Výroba prútených košíkov žiakmi ŠZŠ.....	43
ZÁVER	49
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV	50

ÚVOD

Témou práce OPS/OSO je výroba prúteného košíka – opálky na hodinách pracovného vyučovania v ŠZŠ. Touto témou chcem poukázať na možnosť realizácie manuálnych zručností žiaka a rozvoj komunikačných schopností pri výrobe v skupine aj jednotlivo. Dávam zreteľ na možnosť osobnej realizácie a jej využitia v osobnom alebo spoločenskom živote. Aj keď názov témy ohraničuje možnosti realizácie na ŠZŠ jej aktuálnosť je aj pre stredné odborné školy.

V tejto práci sa zamýšľam nad počiatkami tohto remesla na Slovensku v malej histórii, ktorá načrtá regióny a oblasti Slovenska, kde sa začínalo s košíkárskym remeslom a vznikom košíkárskeho cechu. Postupom času sa košíkárstvo stalo remeslom v každej rodine, kde výrobky napomáhali ľuďom v každodennej práci.

V ďalšej časti som sa zamerlal na spôsoby a techniky pletenia košíka z rôznych materiálov, ktoré sú prístupné pri výrobe košíka aj dnes širokej verejnosti.

V časti, kde priamo aj fotograficky opisujem postup výroby prúteného košíka – opálky je znázornená aj motorická zručnosť pri výrobe. Nakoľko sa danému výrobku, postupu práce, výchove a vzdelávaniu žiakov s mentálnym postihom na hodinách pracovného vyučovania v ŠZŠ venujem už 13.rokov, chcel som touto cestou povzbudiť a naviesť učiteľov pracovného vyučovania k motivačnému aj vizuálnemu spôsobu vyučovania. Tento spôsob je v ŠZŠ kde učím veľmi motivačný a vedie žiaka k pracovnému, osobnému a zodpovednému prístupu.

Všetko to čo svojou šikovnosťou v okolitej prírode získa, napomôže k riešeniu finančnej a sociálnej otázky. Patričným usmernením žiaka zo strany učiteľa na vyučovaní, žiak vo voľnom čase vytvorí výrobok, ktorý bude mať svoje miesto v domácnosti. Materiál na výrobu tohto výrobku je možné nájsť okolo každého potoka, alebo v lese, kde majú možnosť sa samostatne realizovať vo výrobe.

1 HISTÓRIA VÝVINU KOŠIKÁRSKEHO REMESLA

Výroba prúteného košíka bola v minulosti remeslom na výrobu úžitkových predmetov v domácnosti. Košíkárske remeslo je na Slovensku potvrdené od 17. storočia kedy vznikol cech košíkársky. Pletením z prírodných materiálov boli vyrábané rôzne nádoby na prenos alebo uskladnenie rôznych potravín a tovarov.

Košík do ruky na nákup, noša na chrbát niečo podobné ako dnešný ruksak, miska, tácka, opálka, pletený kufor alebo taška. Všetko pletené čo sa dá nájsť doma by vedeli urobiť na dedine pred 400 rokmi.

Z prútia a trstiny vyrobené koše, košíky, ploty, ohrady, tácky, opálky a podobne, boli zväčša mužskou prácou, pretože na prútie treba vynaložiť aj určitú silu a námahu.

Šúpolie a slama sa na výrobky premieňala pod jemnejšími a šikovnejšími rukami žien. Vyrábali z nich rozličné rohože, ozdoby a iné predmety bežnej potreby.

Obilné polia alebo kukuričné lány ako zdroj materiálu by sa v dnešnej domácnosti hľadali ťažko

[<file:///F:/Z%C3%A1%C4%B5by/Ko%C5%A1ik%C3%A1rstvo.htm>].

Košikárske remeslo sa vyvinulo z využívania rôznych prírodných pletív, z ktorých sa pletením zhotovovali predmety pre vlastnú potrebu. V priebehu storočí prerástlo úzky rámec výroby pre vlastnú potrebu, stalo sa domácou výrobou a ojedinele sa rozvinulo i do remesla (cech košíkárov – *viator, fabricans cophinorum* – vznikol v 17. storočí v Pukanci). Na vyššiu úroveň ho pozdvihli košíkárske školy (prvá bola založená v Beluši) a družstvá, ktoré vznikali najmä od 80. rokov 19. storočia. Najväčší rozmach zaznamenalo košíkárstvo na prelome 19. a 20. storočia. Podľa uhorských štatistík bolo na Slovensku zaevidovaných do 270 kvalifikovaných a vyše tisíc domácich nekvalifikovaných výrobcov prúteného tovaru. Stagnácia priemyslu na začiatku 20. storočia viedla väčšinu obyvateľov k orientácii na prácu v poľnohospodárstve, no košíkárstvo ako vedľajšie zamestnanie bolo veľkou finančnou pomocou. Výrobou pre trh sa zaoberalo v rokoch 1884 a 1930 okolo 2 000 osôb. Od 19. storočia, keď sa začala rozvíjať výrobná špecializácia, venovali sa košíkárstvu celé rodiny, resp. celá dedina. Odbyt výrobkov sa zabezpečoval odpredajom na trhoch, jarmokoch, podomovými obchodníkmi a prostredníctvom priekupníkov. Úroveň remeselnej výroby dosiahlo košíkárstvo len v oblasti spracúvania vrbového prútia.

Absolventi košíkárskeho škôl a dielní získavali živnostenské oprávnenie. Po zrušení týchto dielní v 50. rokoch 20. storočia táto forma košíkárskej výroby zanikla. Nahradila ju výroba pre ÚĽUV alebo pre výrobné družstvá. Zároveň sa zvýšila hodnota daných výrobkov. Stali sa nedostupnými a tým stúpali na cene.

Na Slovensku bolo najrozšírenejšie košíkárstvo spracovávajúce vrbové prútie. Podľa jeho druhu sa delí na výrobu z nešľachteného (nelúpaného) a šľachteného (vareného, lúpaného alebo štiepaného) prútia. Rezalo sa vždy vo vegetačnom období, keď obsahovalo dostatok miazgy a ľahko sa lúpalo. V povegetačnom období sa muselo vrbové prútie variť, aby sa kôra bez ťažkostí odlúpila. Prútie sa získavalo v dvoch farebných odtieňoch: biele a po varení hnedasté. Nešľachtené zelené prútie sa používalo na výrobu rôznych druhov a veľkostí košov a ďalších výrobkov určených pre poľnohospodárske účely (koše a opálky na zemiaky, trávu,

ovocie, rybárske vrše a chlopáky, košiny, klonky, lesy, steny, ploty, koše na demižóny a podobne). Výrobky z lúpaného prútia sa odlišovali od predmetov z nelúpaného prútia precíznym a dôkladným spracovaním.

1.1 Rozvoj košíkárskeho remesla na Slovensku

Šľachtené druhy vŕb, ktoré sú ľudovo nazývané *amerikana*, *viminálka*, *konopina*, sa rozšírili a začali používať v polovici 50. rokov 20. storočia zásluhou košíkárskeho družstva v Seredi, kde sa roku 1949 premiestnilo košíkárske a predajné družstvo z Trnavy, založené roku 1947 ÚĽUV-om. Družstvo po preskúmaní možností pestovať prútie v okolí Serede sa zaslúžilo o vydanie vyhlášky o ošetrovaní prútnikov a pre vlastnú potrebu vysadilo 50 ha šľachtenej vŕby. Podobne pracovalo družstvo v Novom Meste nad Váhom. ÚĽUV po vyčlenení družstiev z jeho sféry začalo spolupracovať s jednotlivcami. Lúpané prútie sa používalo na výrobu košov na bielizeň, nákupných košov, nábytku, podnosov, košíkov na príbory a iných domácich potrieb.

Košikári uplatňovali rôzne techniky pletenia:

- opletanie osnovnej kostry zväčša z hrubších prútov tenšími (známe na celom území Slovensko),
- techniku ťahania (Spiš – Lacková a okolie; Šariš – Bardejov a okolie).

Obrázok 1 Pletenie koša na sečku

Zdroj: SNM – Etnografické múzeum v Martine

Významnými centrami tradičného spracúvania vrbového prútia na západnom Slovensku boli obce ležiace v povodí Váhu (Bojničky, Sereď, Orlové, Šintava, Bešeňov, Váhovce, Chotín, Ilava atď.), strediskom boli aj Hlohovec, Nesvady, Kolárovo, Beluša. Stredné Slovensko reprezentovali Podbiel, Likavka, Brvnište a ďalšie. Na východnom Slovensku boli dôležitými strediskami obce Lacková a Bardejov, Seňa, Zborov, Rad, Solníčka. V tejto oblasti sa venovalo výrobe zo zeleného a z lúpaného prútia ešte v 50. a 60. rokoch 20. storočia v značnej miere rómske obyvateľstvo (Nacina Ves).

Košikárska výroba z lubov sa regionálne odlišovala tvarmi košov. Lubové koše sa pletli na Považí (Dolná Súča, Omšenie), na Kysuciach (Lutiše), v hornej Nitre (Lazany), v Liptove (Stankovany, Malé Borové), na Orave (Chlebnice), na Spiši (Podolíne, Nižné Ružbachy), v Šariši (Mokroluh, Bogliarka), v Honte (Pliešovce, Litava), Novohrade (Stredné Plachtince) a Gemeri (Tisovec, Hrušov, Striežovce).

Koše z korieňov sa zhotovovali predovšetkým na západe Slovenska v oblasti Malých Karpát (Borský Jur, Závod, Studienka). Výroba z ľahko štiepatelných, vláčných a pevných korieňov borovice, agátu, smreka, borievky, jedle atď. bola rozšírená i na Kysuciach (Skalité), Záhorí, v Liptove, na Orave (Zázrivá), v Šariši (Zlaté, Radoma, okolie Bardejova) a v Zemplíne.

Tenké korieňky sa len upravili, hrubšie sa štiepali na luby. Pri pletení sa prút korieňka viedol horizontálnym smerom a špirálovito sa okrúcal tenkým korieňovým lubom, ktorý sa zachytával o predchádzajúci rad. Okrem prútia, lubov a korieňov sa na výrobu košov používala v menšej miere aj slama (slamienkarstvo) a kukuričné šúpolie. Na zhotovovanie pletených rohoží a tašiek, ktoré možno zaradiť medzi košíkárske výrobky, sa používala aj páľka a trst' [www.uluv.sk].

1.2 Pohľad súčasnosti z tradície remesla

Dnešný ľudový výrobca pracuje často nie zo svojho vlastného výtvarného pocitu, nie z potreby srdca, ale reprodukuje na objednávku tradičné vzory, obmieňa ich, prípadne ho vedie historik umenia či národopisec, alebo preberá návrhy citlivého výtvarníka, ktorý vie za neho tvoriť v duchu ľudovej tradície.

Ďalšia zmena je v tom, komu a na čo sú určené krásne výrobky ľudových umelcov.

Pôvodne slúžila košíkarska výroba vo vlastnom prostredí, ktoré ich poznačilo charakteristickým dekorom, materiálom a hlavne potrebou vo všednom živote vidieckych ľudí. Tu boli v činnosti a až v nej ľudia vnímali estetickú dokonalosť. Dnes sa tieto výrobky predávajú v exkluzívnych predajniach predovšetkým pre spotrebiteľov na vyššom kultúrnom stupni často ako dekoratívne predmety, ako protiváha zmechanizovaného chodu moderného interiéru – naplňajú stále väčší smäd po lyrike a svojím primitivizmom sú rafinovanou potravou pre zmysly človeka zavaleného technikou, číslami, výpočtami a racionálnymi úvahami.

Niektoré publikácie sa pokúšali rozdeliť košíkárske výrobky podľa znakov či spôsobu pletenia. Môžeme sa stretnúť s rozmanitým označovaním spôsobu ich výroby, napr. stĺkaná technika, technika zo zeleného prútia, pletený plátenou i prepletacou väzbou a mnohé ďalšie.

Obrázok 2 Ratanové košíky s plátenou, prepletacou väzbou

Zdroj: www.ratanovy-nabytok.sk

Tieto rozdelenia nemožno kategoricky zavrhnúť, pretože nesú niektorý typický znak pre označený výrobok. Výrobky treba v prvom rade zaradiť podľa použitého materiálu, t.j. treba uviesť, či ide o košík z prútia, zo slamy, lubov, rotangu, kukuričného šúpolia, korienkov, tŕstia a až potom podľa spôsobu použitia.

O košíkárstve ako remesle by sme mali hovoriť len ako o výrobe z prútia vŕby bielej (*Salix alba*), jej odrôd a druhov. Ostatné výrobky treba podľa spôsobu výroby i použitého materiálu zaradiť do ľudovej umeleckej činnosti.

Košikárske výrobky treba usporiadať podľa použitého materiálu či technológie spracovania, ale aj z určitých historických vývojových smerov potreby, úžitkovosti, módnych smerov.

Obrázok 3 Výroba prúteného košíka v módnych trendoch

Zdroj: www.slovakia.travel

Tak ako v iných remeslách, aj košíkári chodili na vandrovku a zo sveta prinášali mnoho vzorov a tvarov. Pomenovania košov pochádzajú hlavne zo spôsobov ich používania.

Najväčšia časť základných tvarov a technologicky čistých spôsobov vznikla veľmi dávno a pretrvala dodnes. Pripomeňme si niektoré.

Najprv to boli dvojuché hospodárske koše na trávu trávňaky. Trošku väčším bratom koša na trávu je kôš na plevy, ohrabky alebo strukoviny ohrabák, ohrabeňák. Oplietali sa aj sedliacke vozy, najskôr z nelúpaného, neskoršie z vareného prútia. Kultiváciou prútia sa rozšíril aj sortiment výrobkov. Od nepamäti sa oplietali demižóny. Podnes sa pletú koše na papier papiráky alebo štvorhranné koše na drevo nazývané dreváky čiže hulckorby a guľové koše na uhlie uhláky. Oddávna sa pletú koše na ovocie trháky, slepačie klonky nazývané slepičáky, husacie klonky – husáky. Pekári používali na nosenie rožkov putne, ktoré sa nosili na chrbte. Veľmi obľúbeným bol jemne pletený dámsky nákupný kôš, tzv. frauorb.

Obrázok 4 Nákupný kôš

Zdroj: www.ht1.gstatic.com

Starým košom, ktorý mal úspech aj za hranicami, bol kôš lyon, pomenovaný podľa francúzskeho mesta. Plietol sa v rokoch 1850 až 1910 a aj dnes sa málo ktorý košíkár vyhne tomuto krásnemu košu s príklopom.

Veľkovýrobou boli poznamenané koše na čerešne a oválne koše s príklopom nazývané pakováky.

Spoločensko – triedne zmeny priniesli zmeny vo výrobe, podnikaní a samozrejme aj v móde. Asi v roku 1870 sa začal pliesť jeden s najrozšírenejších druhov koša, kôš na bielizeň nazývaný prادلák alebo vandle. Tento otvorený veľký kôš sa hodí na prenášanie čistej alebo špinavej bielizne, ale aj ovocia. Za Rakúsko – Uhorska stál 1 zlatý a podnes je na našom trhu zastúpený. V tom čase sa vyrábal aj jeden z najpopulárnejších vrkočových košov, dvojpríklopový kôš nazývaný oltajč, ktorý dožíva kde tu podnes.

S rozvojom cestovania sa vo veľkom začali robiť cestovné koše, tašky, prútené kufre a ručné kufričky. Charakteristickým košom pre túto dobu je aj hranatý darčekový kôš s príklopom, tzv. piknik. Tak ako iné odvetvia aj košíkárska výroba bola ovplyvnená cudzokrajnou výrobou. Dnes už pomaly zabudnuté maľované koše pochádzajúce z Holandska – holand'áky a košík, s ktorým išli dievčatá na prvé sväté prijímanie, nazývané florentínka.

Obrázok 5 Prútený košík tzv. holand'ák

Zdroj: www.t1.gstatic.com

Obrázok 6 Prútený košík florentínka

Zdroj: www.google.sk

V čase kríz a nezamestnanosti sa výrobou prútia na trh začala zaoberať väčšia časť obyvateľstva. Šľachtením dostal košíkár kvalitný dlhý, nerozvetvený a poddajný prút vhodný už aj na výrobu nábytku.

Obrázok 7 Prútené hojdacie kreslo

Zdroj: www.slovenskainzercia.sk

Začali sa pliesť stoličky, váľandy, ležadlá, hojdacie kreslá, predsieňové steny, stojanové kvetináče, stoly, servírovacie stolíky, nočné stolíky, stojany na elektrické lampy, kočíky, kolísky, detský kompletný nábytok a ďalšie bytové podrobnosti, ako stojany na noviny, kazety, nástenné kvetináče a pod. (Churá, Churý, 1989, s. 12-14).

Obrázok 8 Nábytok z prútia

Zdroj: www.ht1.gstatic.com

2 TECHNIKY A SPÔSOBY PLETENIA

2.1 Prírodný materiál

Slama

Na pletenie sa pre svoju spracovateľnosť a pekné sfarbenie najviac používa ražná a pšeničná slama. Na pletenie figúrok a navliekanie sa používa slama zo pšenice. Pri pletení sa slama zvykne spájať s vrbovým prútom, zriedka s korienkovým lubom. Figúrky a misky sa obyčajne spájajú nit'ou.

Pletiariska technika je dosť jednoduchá, zato vyžaduje pomerne veľkú zručnosť. Z niekoľkých stebiel sa vytvorí pramienok. Pletie sa tak, že sa pramienok slamy obtáča a špirálovito sa vinie do predpokladaného tvaru. Nový rad sa upevní o predchádzajúci tým, že sa prút (šlem) prešije cez horné stebľá predchádzajúceho radu. Hrúbka pramienka závisí od toho o aký výrobok ide. Pramienok sa obšívá opäť prútom (šlemom).

Zo slamy sa vyrábajú úle, rôzne nádoby, oválne slamenice, okrúhle misky alebo misky rôznych tvarov na pečivo a ovocie, ozdobné predmety (Churá, Churý, 1989, s. 15).

Slama bola z prírodných pletív po prútí druhým najpoužívanejším materiálom v ľudovej košíkárskej výrobe na Slovensku. Pletenie košíkov zo slamy bolo rozšírené na celom našom území.

Známe strediská výroby boli na západnom Slovensku v okolí Senice a Bánoviec nad Bebravou, v južných oblastiach Gemera, Novohradu a Hontu. Ražná slama sa v minulosti využívala na pletenie slameníc na chlebové cesto, ale aj na zhotovovanie zásobníč na obilie či úľov. V súčasnej výrobe sa ručne nakosená a vymlátená slama používa na výrobu okrúhlych, oválnych košíkov a závesných ozdôb [www.arteco.sk].

Ako pletiarisky materiál sa používajú koreňky z borovice, agátov, smreka, jedle a borievky. Zbierame ich tak, že pri strome odhrnieme prst' a keď narazíme na koreň, vytiahneme ho. Borovicové a smrekové korene zbierame do priemeru 5cm, agátové korene sú tenšie, ale dosahujú dĺžku niekedy až 8m. Potom môžeme korene, resp. koreňky opracovávať. Koreň naštiepime nožom a rozstiepime na dve polovice. Potom zoškrabeme kôru z každej polovice a ďalším štiepením dostaneme korienkový lub vhodný na pletenie. Technika pletenia z korienkov je v podstate tá istá ako pri pletení výrobkov zo slamy. Do špirály sa však neobtáča slama, ale korienkový prút, ktorý pri obtáčaní obšívame plochým korienkovým lubom. Z korienkových lubov sa pletú opálky na chlebové cesto, koše na zemiaky, misky a podnosy na pečivo a pod. (Churá, Churý, 1989, s. 15).

Obrázok 9 Košíky vyrobené zo slamy

Zdroj: www.coloseo.sk

Korienky

Korienky borovicových, agátových, smrekových a jedľových stromov sú považované za najstarší materiál v košíkárskej výrobe. Používali sa v oblastiach pozdĺž karpatského oblúka. Spracovávali sa najmä na Záhorí a na severovýchodnom Slovensku, v menšej miere na Orave. Tento verejnosti málo známy pletiarcky materiál našiel svoje uplatnenie i v produkcii ÚĽUV-u. Používa sa na výrobu košíkov pre domácnosť, podložiek pod hrnce.

Získanie materiálu je veľmi náročné, keďže korienky sa vyťahujú zo zeme. Naštiepaný korieň vytvára opletaním alebo obtáčaním veľmi pevný predmet. Napr. hore dnom obrátený košík udrží váhu dospelého človeka.

Krásna štruktúra materiálu a dokonalá technika pletenia charakterizujú i menšie košíky a podložky, ktoré sú pre svoju trvanlivosť a výnimočnosť stále vyhľadávané [www.arteco.sk].

Obrázok 10 Košík vyrobený z korienkov

Zdroj: www.tradicneremesla.sk

Luby

V košíkárskej výrobe sa na luby používajú ľahko štiepané dreviný. Najčastejšie je to lieska a dub, v niektorých krajoch aj javor, svíb, klen alebo bršlen. Luby sa získavajú štiepaním naparených kusov dreva. Kôš sa vyrába z lubov jedného dreva, alebo sa kombinujú luby z viacerých druhov drevín. Spôsob pletenia je rôznorodý, najčastejšie sa pletie:

- plátnovou väzbou,
- vodorovným výpletom.

Keď sa upletie dno, luby sa vyhnú do zvislej polohy, čím vytvoria osnovu pre všetky štyri steny a konce lubov sa prichytia (priviažu) o drevený rámik. Súčasne sa k zadnej stene zasúva liesková spružka, ktorá má konštrukčnú úlohu (vystužuje zadnú stenu), na vrchu koša nám slúži ako rúčka, dolné konce, ktoré prečnievajú, vytvárajú nôžky na postavenie koša alebo na zachytenie popruhov (Churý, Churá, 1989, s. 16).

Obrázok 11 Košíkár pri výrobe koša z lubov

Zdroj: www.google.sk

Princíp výroby opálok z lubov je rovnaký ako u opálok z prútia. Základom je pevná obruč a rebrá postupne vkladané do výpletu, ktoré sa prepletajú lubami. Obruč sa vyrába z palíc drevín, ktoré dobre znášajú ohýbanie do kruhu, nepraskajú pri tom, ani sa nezalamujú – nerobia takzvané kolienka. Vhodné sú vŕba rakyta, šíp, trnka, niekedy lieska. Košíkári palicu skrútia do kružnice. Konce sú v mieste spoja šikmo zrezané tak, aby do seba zapadli. Aby sa obruč nerozvinula veľmi pevne ju v mieste spoja sťahujú drôtom. Takúto obruč, ktorá je ešte v mokrom stave je možné formovať, čo sa robí napríklad zviazaním špagátom tak, aby sa dosiahol napríklad eliptický tvar. Zároveň je takto možné naopak elipticky vyformovanú čerstvú obruč sformovať do kruhu. Takto upravená obruč sa nechá uschnúť, čím sa jej tvar stane trvalým. Potom sa ku obruči pridávajú rebrá a košík sa z jedného i druhého konca rebier začne opletať lubkom. Postupne sa do vzniknutého výpletu pridávajú ďalšie rebrá podľa potreby a veľkosti opálky. Lubom sa rebrá a obruč na kraji prepletá plátňovou väzbou – lubok rebrami a na kraji obručou vedieme rovnako ako niť osnovou pri tkaní na krosnách.

Obrázok 12 Košík – opálka vyrobená z lubov

Zdroj: www.olsavica.sk

Opálky využívali v minulosti ľudia na Spiši pri prácach na poli, na hospodárstve a okolo domu prakticky stále. Sú to akési koše upletené z koreňov smreka alebo z mladých výhonkov buka. Oproti klasickým košom nemajú diery vznikajúce prepletaním prútia, čo je nespornou výhodou pri práci so sypkým materiálom.

Ďalšou príčinou, prečo sa klasické košíkárstvo v našej oblasti neujalo, bol nedostatok vhodného prútia. A tak sa opálky s obľubou využívali (a doposiaľ ešte využívajú) od zberu úrody, cez kŕmenie dobytká, až po nosenie dreva.

"Opalkárčenie" ale nikdy nepatrilo medzi remeslá, ktorými sa ľudia živil. Bolo len akýmsi doplnkom v čase keď, ako sa povie, "nebolo do čoho pichnúť" alebo si ním majstri proste prílejšovali. Už, už sa zdalo, že toto krásne remeslo zanikne, no vďaka zánieteniu niektorých mladých ľudí ožilo a žije naďalej, aj keď opálky sú už prevažne iba okrasou slovensky ladených izieb [www.maslev.sk].

Kukuričné šúpolie a trstie

Výroba z kukuričného šúpolia patrí na Slovensku medzi najmladšie používané materiály. Z kukuričného šúpolia (listov) sa vyrábajú rohože, sandále, taštičky, košíčky, prestieranie a mnohé iné veci bežnej potreby, no najznámejšie sú bábiky. Aj technika splietania je rozličná, ale v zásade (podstate spracovania) je rovnaká.

Kukuričné listy sa môžu spracúvať dvoma spôsobmi:

- tkaním,
- pletením.

Trstie (pálka) sa u nás používa na pletenie menej. Z pálky sa najviac pletlo a tkalo na južnom Slovensku. Najznámejšie výrobky z trstia sú“

- košíky, rohože, tašky a iné (Churý, Churá, 1989).

Z historického hľadiska je možné kukuričné šúpolie zaradiť medzi najmladší pletiarsky materiál na Slovensku. Výroba rôznych predmetov zo šúpolia má svoje začiatky v druhej polovici 19. storočia. Jej intenzívny rozvoj nastal po prvej svetovej vojne. Najväčšími strediskami výroby zo šúpolia boli obce v okresoch Nové Zámky a Komárno. Vyrábali sa rohože, podložky, košíčky, kazety, tašky, klobúky, sandále a opletali sa fľaše.

Zo stáčaných listov šúpolia sa pletú pomocou foriem rôzne tvary. Pri pletení sa používajú zaujímavé väzby založené na princípe tkania. Túto pôvodnú techniku, dnes označovanú aj ako tenkostáčané šúpolie, nájdeme jednak na taškách - cégroch, ktoré sú obľúbené už niekoľko desaťročí, jednak na tvarovo moderných košíkoch, dózach, stolovacích súpravách a iných predmetoch. Príkladom invenčného prístupu výtvarníka k tradičnej technike je tzv. hrubostáčané šúpolie.

Koncom 80. rokov vzniká kolekcia výrobkov zo šúpolia, ktoré svojím netradičným spracovaním sú veľmi pôsobivé.

Koncom 60. rokov sa začína uplatňovať kukuričné šúpolie v úplne novom použití. Zo šúpolia sa vzorujú prvé figúrky, dnes známe ako šúpol'ové bábiky. Možno povedať, že šúpol'ové bábiky sú akýmsi synonymom súčasnej slovenskej ľudovej umeleckej výroby. Sympatické figúrky znázorňujúce rôzne výjavy z dedinského života - v rodine, pri práci, pri zábave, ako aj biblické motívy. V súčasnej dobe sú taktiež veľmi populárne a obľúbené [www.arteco.sk].

Obrázok 13 Taška z kukuričného šúpolia

Zdroj: www.artmama.sme.sk

Rákos

Pletenie z rákosu nemožno na Slovensku zaradiť medzi ľudovú košíkársku výrobu. Rákos nerastie na našom území, čo ovplyvnilo náš trh a celkovú situáciu. Na tomto základe ho bolo potrebné dovážať k nám zo zahraničia.

Keď začali vznikať košíkárske výrobné družstvá, hľadali sa formy, ako obohatiť sortiment a tak sa na pletenie začali používať aj cudzie druhy materiálov, napríklad: rotang, pedingový rákos a podobne. Odvtedy sa ako pletiarsky materiál začal udomáčať pre svoje vynikajúce vlastnosti aj rákos. Pletú sa z neho podobné výrobky ako z prútia (Churý, Churá, 1989, s. 18).

Obrázok 14 Rákos

Zdroj: www.zdravi-harmonie.cz

2.2 Zber vrbového prútia

Väčšina ľudí sa domnieva, že na výrobu košov sa používa prútie smutnej vrby. K tomu omylu ich pravdepodobne zvädzajú jej dlhé konáre, ktoré siahajú až po zem. Na pletenie sa používa hlavne prút vrby bielej, ktorý rastie výlučne zo zeme alebo z kra.

Vrba biela (*Salix alba*), ľudové belica, potočnica, zlatoliš, je ker so sivohnedou borkou a s pružnými, nelámavými olivovo žltozelenými výhonkami.

Obrázok 15 Vřba biela (Salix alba)

Zdroj: www.google.sk

Listy má striedavé, krátko stopkaté s príliskami, končisto elipsovité, žľaznato – zubkaté, lysejúce, na rube striebrostieho hodvábne. Vyskytuje sa u nás asi v 30. druhoch a okrem toho je tu skoro rovnaký počet miešačov, z ktorých sa niektoré považujú za samostatné druhy. Okrem toho je tu veľa hybridov a to až piateho stupňa. Tento veľký výskyt druhov a krížencov nás pri zbere nemusí trápiť, lebo nám ide predovšetkým o kvalitu, čiže o to, či sa prút láme a či nie. Túto divo rastúcu vřbu netreba podceňovať, lebo svojou kvalitou často prevýši aj vyšľachtený prút. Celý problém je v tom, že nerastie v ideálnom množstve ani na ideálnom mieste, ale musíme ho ísť hľadať do prírody. Prút na zelené spracovanie môžeme rezať takmer v každom ročnom období, ideálne obdobie na prípravu prútia (rezanie, lúpanie) je v čase vegetácie, keď ožíva celá príroda a pritom už prúdi miazga. Toto obdobie, kým nevznikne nové drevo, je dosť krátke (asi tri týždne), spravidla od polovice apríla do prvých májových dní.

Na úpravu prútia môžeme použiť aj umelé miazgovanie. V zime, keď príroda ešte spí, prúty odrežeme a postavíme do vody a podľa možnosti aj do tepla, prútie ožije a naberie miazgu. Takýto prút je vhodný už aj na lúpanie.

Kvalitu prútia skúšame tak, že ho prelomíme cez ukazovák. Musíme si však uvedomiť, že ani najkvalitnejší prút nie je povrázok a môže sa zlomiť. Nevhodný prút nám nevydrží ani ohyb do pravého uhla. To znamená, že sa nedá splietať.

Obrázok 16 Umelé miazgovanie

Zdroj: www.g-studio.sk

Na rezanie treba používať ostrý nôž alebo vinohradnícke nožnice. Prútie chytíme do ľavej ruky, mierne ohneme k zemi a striháme od kraja, aby nám ostatné prúty nezavadzali. Treba pamätať hlavne na to, že musíme strihať od zeme. Zbierame prúty každej veľkosti a hrúbky. Jednotlivé kôpky prútia nakoniec pozbierame do jednej noše a zviažeme jedným prútom tak, že koniec prútia citlivo obkrútime niekoľkokrát (asi päť) okolo vlastnej osi a urobíme si slučku. Prút potom vsunieme druhým koncom popod prútie, koniec prevlečieme cez slučku, dobre stiahneme (slučku si pritom pridržiavame nohou), obkrútením konca okolo vlastnej osi vytvoríme skrut (uzol) a na uvoľnenie prevlečieme koniec prúta ako poistku cez vlastný obvod. Takto je noša prútia pripravená na prenos. Ak sme prútie neolúpali na mieste, nesmieme ho zabudnúť postaviť do vody. Prút sa správa ako odrezaný kvet, stále potrebuje vlahu. Vo vode vydrží aj týždeň a stále je dobrý na lúpanie. Ďalšie druhy vrb, ktorých prútie môžeme v prírode nájsť:

Vrba košíkárka – konopina (*Salix viminalis*). Hovorí sa jej aj viminalka a je veľmi rozšírená. Najčastejšie rastie v povodí potokov a riek, v piesočnatých, ílovitých a hlinitých pôdach. Po olúpaní je krásne biela, varená má svetločervený odtieň.

Vrba mandľová – mandľovka (*Salix amygdalina*) je ďalší druh vrby s vynikajúcimi vlastnosťami. Nemá rada suché pôdy. Prúty vrby mandľovej sú zelenohnedé alebo zelenožlté. Drevo je húževnaté a neláme sa. Po varení má zlatohnedú farbu.

Vrba purpurová (*Salix purpurea*) a rakyta (*Salix caprea*). Prútie obidvoch má zelenožltú až červenohnedú farbu, je tenké, hladké, pomerne tvrdé a málo sa rozvetvuje. Pri umelom miazgovaní sa veľmi dobre lúpe a po varení má žltkastú farbu. Používa sa hlavne na zelené spracovanie.

Prútie v kôre, tak ako narastie v prírode je v podstate hneď možné použiť na pletenie. Také prútie košíkári volajú zelené. Pre ušľachtilejšie výrobky však košíkári vrbu vyzliekajú zo šiat. Podľa toho kedy a ako to robia, získavajú prútie biele alebo červené.

Vrba, tak ako iné dreviny podlieha vegetačnému cyklu. Na jar prútím začne prúdiť miazga, púčiky sa rozvinú a začnú rásť nové konáriky alebo prútiky. Počas celého vegetačného obdobia naberajú na dĺžke a hrúbke a na záver, koncom leta miazga prúdiť prestáva a prúty už iba vyzrievajú. Nakoniec koncom októbra opadne lístie a vrba je pripravená na zimný spánok.

Optimálny pre vrbový krík aj kvalitu prútia je zber v zime, v čase vegetačného pokoja, pretože prútie je najlepšie vyzreté a vrbový krík či strom nie je rezom poškodený. V tomto čase sa prútie najčastejšie zberá, ako na zelené použitie, tak aj na výrobu červeného, či bieleho prútia bez kôry. Niekoľkohodinovým varením je možné dosiahnuť zlúpateľnosť kôry.

Prútie sa varí dovtedy, kým sa nedá kôra ľahko oddeliť od dreva. Jej ošúpaním sa teda získa prútie s červenakasto sfarbenou kôrou. Farbu prút získa od kôry pri varení. Čím dlhšie sa prút varí, tým červenšie je jeho sfarbenie.

Sušením a pobytom olúpaného prútia na slnku sa farba ďalej mení na viac a viac červenú.

Biele prútie je možné získať jeho lúpaním v čase, keď ním prúdi miazga.

Najvhodnejšie pre krík a kvalitu prútia je zber v zime a potom jeho takzvané miazgovanie, pri ktorom sa prútie uloží do plytkej nádoby s vodou a buď vo vykurovaných svetlých miestnostiach, alebo na jar na slnku sa počká kým prútie vyženie malé konáriky a pustí do vody koreňky. Vtedy pod kôrou prúdi miazga a dá sa dobre olúpať. Takto získané prútie je vyzreté, kvalitné, ohybné a má pekný hladký povrch, pretože z vody v ktorej nie sú živiny, vrba nemôže začať vytvárať pod kôrou nové drevo.

Domáci, neprofesionálni košíkári niekedy kvôli jednoduchosti práce zberajú prútie na konci leta, tesne pred tým, ako ním prestane prúdiť miazga. Niekedy je to naopak, skoro na jar, len čo miazga začne prúdiť. Obidva spôsoby vrbe ubližujú, pretože sa odohrávajú počas vegetácie a tým sa krík či strom oslabujú. Znižujú sa tým aj prírastky v budúcich úrodách. Prútie zberané a lúpané počas vegetácie nie je na povrchu celkom hladké a čisté a to, ktoré sa zberá koncom leta nie je ešte ani celkom vyzreté, čo sa najviac prejavuje na jeho koncoch, ktoré sú krehké a lámu sa [www.uluv.sk].

2.3 Úprava prútia

Lúpanie

Keď potrebujeme získať pekný, hladký prút, musíme ho stiahnuť z kôry. Túto činnosť voláme lúpanie. Prútie nie je však rovnaké a preto sa vo výrobe často používa na lúpanie ešte stále štiepací valček, štipák, ktorý si jednoducho vyrobíme kdekoľvek v prírode. Postupujeme pri tom tak, že si odrežeme hrubší kolík, dlhý 30 cm, nožíkom opatrne naštiepime jeho jednu stranu do tvaru kríža a dva protiľahlé výrezky podrežeme a odlomíme. Takýto štipák môžeme na lúpanie použiť hneď. Sušením na slnku drevo (prút) stvrdne, získa potrebnú štruktúru a to znamená predĺženie jeho životnosti. Lúpať sa dá posediačky i postojačky. Štipák chytíme do pravej ruky tak, aby sa pružiaca časť opierala o palec a ukazovák, ľavou rukou vložíme jednu tretinu prúta od konca do štiepacieho valčeka. Trhnutím naštrbíme kôru.

Obrázok 17 Lúpanie prútia

Zdroj: www.g-studio.sk

Ak sa kôra neroztrhla, úkon zapakujeme. Prút otočíme a roztrhnutú kôru chytíme aj s prútom do ruky a švihom rozlúpame aj vrchnú časť prúta. Ak sa nám takto nedarí prút olúpať, bude na príčine nedostatok miazgy v prúte, pomalá rýchlosť pri lúpaní alebo tupý štipák. Pri lúpaní musíme dávať najväčší pozor na to, aby sme stiskom štipáka prút nerozštiepili. Technika lúpania je vecou praxe a zvyku. Ak sme prút predsa len rozštiepili, môžeme ho hodiť medzi škrabky (lyko). Olúpané prúty podľa možnosti vysušíme hneď na priamom slnku. Olúpané prúty v noši prenášame len suché, lebo mokré prúty nám môžu za niekoľko hodín splesniť a tým, samozrejme strácajú vzhľad aj kvalitu.

Varenie

Iným spôsobom úpravy prútia je jeho varenie. Existuje viac spôsobov varenia a každý je správny. Prúty varíme niekedy iba vtedy, ak potrebujeme z dobre vyschnutého (zeleného) prúta oddeliť kôru od dreva. Pravda, varením sa kôra sama neoddelí, preto treba prút opäť olúpať štipákom. Dĺžka varenia závisí od toho, ako je vysušené zelené prútie. Keď nám nejde o osobitné úpravy, môžeme lúpať prút hneď, ako je to možné. Dlhým varením sa kvalita prútu nepokazí. Prút možno variť aj hneď po jeho odrezaní. Po olúpaní sa prúty zviažu do funtu tak, aby mali dostatok vzduchu a funt sa postaví usušiť pod holé nebo. Takýmto spôsobom dostane prút vďaka prirodzenej oxidácii pekné sfarbenie. Lúpeme ho hneď po vytiahnutí z kúpeľa, lebo kôra by opäť zaschla. Prútie varíme v primeranej veľkej nádobe za stáleho varu, približne 6 hodín celkom ponorené vo vode. Na povrchu sa vytvára typická pena.

Skladovanie

Aj úschove a skladovaniu prútia treba venovať mimoriadnu pozornosť. Zlým uskladnením prútia by mohla vyjsť navnivoč celá naša doterajšia práca. Košíkári tvrdia, že košíkárstvo je v prvom rade príprava prútia a splietanie je už posledná etapa práce, ktorú si toto remeslo vyžaduje. Olúpaný prút skladujeme v nošiach a zásadne na suchom mieste. Pred uskladnením treba prútie zhruba pretriediť (vysnopkovať), aby sa pri vyberaní polámalo čo najmenej prútov. V dobrom skladovacom priestore nám prút bez poškodenia vydrží aj vyše desať rokov (Churý, Churá, 1989, s. 20).

Potrebné nástroje na pletenie

Košikárske náradie je veľmi jednoduché. Všetky pomôcky sa takmer bežne nachádzajú v každej bežnej domácnosti. Pravdepodobne aj preto sa košíkárstvo ako remeslo vykonávalo voľakedy skoro v každej domácnosti. Postup práce je nasledovný:

Košikár sedí na nižšej stoličke, na kolenách má opretú dosku s pripichnutým košom a oháňa sa prútmi. Časť spletených prútov občas stláča železom a ešte používa šidlo, nožnice, ubíjadlo, nôž, no najdôležitejším nástrojom košíkára je však jeho ruka.

Zdroj: www.palazzo.sk

Obrázok 19 Nástroje košíkára

Zdroj: www.g-studio.sk

Opálka

(filfas, filpas, filkaš, košalka, košiarik)

Opálka je plytký kôš kruhového alebo oválneho pôdorysu s dvoma uchami.

Opálky boli pletené z nešúpaného i ošúpaného vrbového prútia, z lubov lieskového, klenového, dubového, jedľového, jaseňového, javorového dreva alebo z ľahko ohýbateľných a štiepateľných koreňov borovice, borievky, agátu, jedle, smreku.

Opálky slúžili na transport plodín (napríklad zemiaky), na prenášanie sena a rôznych materiálov (dreva, hliny a pod.).

Pletenie opálok bolo rozšírené na celom Slovensku najmä ako domácka výroba v rámci košíkárstva. Pletením opálok z nešúpaného vrbového prútia sa často zaoberali Rómovia. Podľa stručného opisu Juraja Zajonca je dnes veľmi aktuálny popis o danom košíkárskom výrobku.

Koše sa vyrábali pre vlastnú potrebu, ale v lokalitách s dostatkom materiálu aj na predaj, často i vo väčšom množstve. Slúžili najmä na uskladňovanie a transport rôznych produktov, prípadne na chytanie rýb (*chlopák*), na cedenie muštu (*cedák*) a podobne. Mali rôzny tvar a veľkosť, a tak dnes poznáme koše okrúhle, oválne, dvojuché i jednouché, koše na trávu, na sečku, na zemiaky, opálky, chrbtové koše, koše na údenie mäsa alebo kukurice, koše s vrchnákmi, mäsiarske a nákupné košíky, koše na chlieb, na pasku (Veľká noc) a iné.

Z nelúpaného prútia sa zhotovovali koše len technikou opletania prútenej kostry, z lúpaného prútia aj tzv. technikou ťahanou (napr. v Bardejove, Lackovej).

Od konca 19. storočia sa koše tvarovo zdokonaľovali, zjemnila sa technika pletenia pod vplyvom košíkárskeho škôl, kurzov a družstiev. Sortiment sa obohatil o koše na bielizeň a ručné práce, cestovné koše, nákupné a potravinové koše s vrchnákmi, ozdobné kvetináče atď. Koše vyrábané z lubov sa regionálne výrazne odlišovali.

V oblasti Hontu (Litava, Pliešovce) sa pletli chrbtové koše oblých tvarov z dubových, klenových a lieskových lubov. Horný obvod mali kruhový a v dolnej časti boli spevnené drevenou doskou, ktorá spájala konce oblúka tvoriaceho rúčku koša. Na uľahčenie nosenia boli doplnené textilnými trakmi, remeňom alebo povrazom.

V Novohrade sa vyvinul chrbtový kôš hranatého tvaru väčších rozmerov v drevenom ráme, ktorý bol pletený z dubových a lieskových lubov (Stredné Plachtince).

V oblasti Gemera sa pôvodne pletli koše pre trhy (Tisovec, Hrušov, Málinec, Striežovce). Sortiment tvorili chrbtové koše s rúčkou a tzv. dlhý kôš do ruky, s rúčkou v strede (nazývaný aj *sotrík*). Významnou oblasťou výroby lubových košov bola i severná časť Slovenska (Ochodnica, Lutiše, Chlebnica, Malatiná, Lomná, Stankovany).

Pre okolie Starej Ľubovne bola charakteristická výroba úzkych vysokých štvorhranných košov z lubov na seno a sečku. Technika špirálovitého pletenia určila oblé tvary košov zo slamy zhotovovaných v slamienkarstve. Z kukuričného šúpolia sa koše pletli len zriedka; známe sú v lokalitách južného Slovenska.

Termínom kôš, košík sa označujú aj menšie predmety, ktoré majú tvar koša a sú zhotovené pletením, napr. drôtený košík na úpravu ženského účesu (severozápadný Gemer).

Špecializovaná výroba košov v niektorých regiónoch Slovenska a snaha o ich uplatnenie na trhu viedla k ich skvalitneniu, ale i k častejšiemu a výraznejšiemu využívaniu striedania štruktúry výpletu, hrúbky a farby prútov s cieľom výraznejšieho estetického pôsobenia koša. Táto výroba viedla aj k stabilizácii tvarov a veľkostí, ale pri vnímavom rešpektovaní ergonómie, ktorá vyplývala z predpokladanej funkčnosti koša.

Koše pomenovávali ľudia podľa funkcií, niektoré podľa ceny (*dutkovec* podľa 20 - grajciarovej mince, nazývanej *dutka*), ale niekedy pri rovnakých funkciách, ale iných tvaroch či spôsoboch výpletu aj podľa výrobných stredísk, resp. pôvodu predávajúcich (bardejovské, lackovské, gemerské koše a podobne) [www.uluv.sk].

Obrázok 20 Košíky z lubov

Zdroj: www.ht1.gstatic.com

3 PRAKTICKÁ ČASŤ VÝROBY PRÚTENÉHO KOŠÍKA - OPÁLKY

3.1 Výroba prúteného košíka – opálky

Tak, ako bola opisovaná výroba prúteného košíka - opálky z lubov, je postupnosť výroby podobný aj z vřbového prútia.

Následný fotografický návod s popisom činností, usmerní vo výrobe:

1. krok – z kríka liesky vyrežeme prút, ktorý má približne 1,5 metra;

Obrázok 21 Lieska obyčajná

Zdroj: www.files.liestany.eu

2. krok - prút na kolene opracujeme postupným ohýbaním do tvaru kruhu. Pracujeme pritom s citom tak, aby nedošlo k poškodeniu prúta jeho násilným prelomením;

Obrázok 22 Ohýbanie lieskového prúta na obvod košíka

Zdroj: súkromný archív

3. krok - opracovaný prút do kruhu alebo oválu zviažeme špagátom, prípadne drôtom. Takto opracované prúty necháme vyschnúť v tvare kruhu alebo oválu. Približne mesiac až dva mesiace necháme takto pripravené prúty odležať;

Obrázok 23 Ohnutý a zviazaný lieskový prút

Zdroj: súkromný archív

4. krok - následne vyschnutý kruh alebo ovál po mesiaci až dvoch pred výrobou košíka upravíme v oblasti koncov tak, že ich zrežeme pod uhlom do špica;

Obrázok 24 Zrezanie koncov do uhla

Zdroj: súkromný archív

5. krok – zrezané konce prútia zviažeme drôtom na dvoch miestach vo vzdialenosti približne 3 cm až 5 cm;

Obrázok 25 Zviazané a upravené prúty

Zdroj: www.lh5.googleusercontent.com

6. krok – vyrežeme lieskové prúty veľké do 80 cm, štyri kusy do jedného košíka v približnej hrúbke ukazováka.

Obrázok 26 Lieska obyčajná

Zdroj: www.forestportal.sk

7. krok – aj tieto prúty na kolene opracujeme do tvaru polkruhu, pričom znovu kladieme dôraz na to, aby sme ich neprelomili;

Obrázok 27 Ohýbanie rebier košíka

Zdroj: súkromný archív

8. krok - vyrezané prúty potom rozštiepime nožom na polovicu;

Obrázok 28 Štiepanie rebier na polovicu

Zdroj: súkromný archív

9. krok – rozštiepené polovice zlúpeme z kôry;

Obrázok 29 Lúpanie kôry z polovici rebra

Zdroj: súkromný archív

10. krok – rovinnú časť rebra opracujeme do hladka nožom;

Obrázok č.30 Opracovanie rovinatej časti rebra

Zdroj: súkromný archív

11. krok – najdlhšie rebro pripevníme z vnútornej strany oválu do stredu z každej strany drôtom. Na tejto snímke môžeme vidieť taktiež, ako je stredové rebro oplietané prvým prútom výpletu;

Obrázok 31 Pripevnenie a oplietenie rebra vřbovým prútom

Zdroj: súkromný archív

12. krok – približne vo vzdialenosti dvoch prstov od stredového rebra pripevníme po stranách s drôtom ďalšie rebrá. Na fotosnímke v 11. kroku vidieť, ako je postupne po stranách vplietané ďalšie rebro;

13. krok – z vŕby pri potoku si vyrežeme prúty bez bočných vetvičiek alebo lístia, ktoré majú svoje ukončenie v zemi od koreňov;

Obrázok 32 Zber prútov na výplet košíka

Zdroj: www.b.wz.cz

14. krok – každý narezaný vŕbový prút vyskúšame na ukazováku prelomiť, ak je dobre elastický, tak nepraskne a je vhodný do výpletu košíka;

Obrázok 33 Skúšobný ohyb vŕbového prúta

Zdroj: www.3.bp.blogspot.com

15. krok – stále musíme brať ohľad na to, aby sme oplietali nepárny počet rebier. Je to z dôvodu estetického prelínania výpletu, ktorý sa nám postupne vytvorí;

Obrázok 34 Estetické prelínanie výpletu

Zdroj: súkromný archív

16. krok – z ľavej aj pravej strany vypletieme asi približne šesť riadkov výpletu vřbovým prútom;

Obrázok 35 Výplet vrbových prútov a vsunutie rebier do výpletu

Zdroj: súkromný archív

17. krok – do ľavej aj pravej strany výpletu vložíme rebro jedno z vrchu a jedno zospodu výpletu. Pekne to vidno v 16. kroku, ako je vložené;

18. krok – výplet ďalej opakujeme do 3. až 4. riadkov z ľavej strany, ako aj z pravej strany.

Obrázok 36 Postupný výplet košíka

Zdroj: súkromný archív

19. krok – do výpletu z ľavej aj pravej strany vložíme posledné dva rebrá tak, aby pekne formovali tvar pleteného košíka;

Obrázok 37 Vsunuté a vyplatené dva rebrá po stranách

Zdroj: súkromný archív

20. krok – pozorne sledujeme výplet z vřbových prřtův tak, aby docházalo k prepletaniu okolo rebra jedným radom z vrchu a d'alším zospodu. Takto napájáním d'alších prřtův sledujeme estetický výplet kořška;

Obrázok 38 Estetický výplet košíka

Zdroj: súkromný archív

21. krok – košík má sedem alebo deväť rebier spolu s obvodovým kruhom, ktorý oplietame a tak vytvárame prútený košík - opálku. Nepárny počet rebier vytvára estetický výplet okolo rebier pri každom prehybe prúta po obvode košíka;

Obrázok 39 Košík so siedmimi rebrami

Zdroj: súkromný archív

22. krok – takto praktizovaný výplet môžeme zrealizovať aj so separovaného materiálu, napríklad z použitého elastického linolea. Košík sa potom vyníma rôznofarebnosťou linolea a pekne esteticky pôsobí svojou účelnosťou.

3.2 Výroba prútených košíkov žiakmi ŠZŠ

Počas hodín pracovného vyučovania sa dá na špeciálnej základnej škole vytvoriť mnoho pekných a užitočných predmetov. Jedným z nich je aj prútený košík.

Výroba prútených košíkov je vhodnou inšpiráciou a veľkým povzbudením pri dosiahnutí finálneho výrobku u žiakov s mentálnym postihnutím.

V následnej fotodokumentácii sú zobrazené prútené výrobky – košíky, ktoré vytvorili šikovné ruky žiakov špeciálnej základnej školy.

Obrázok 40 Prútený košík s rúčkou /výrobok vyrobený so žiakmi variantu „B“/

Zdroj: súkromný archív

Obrázok 41 Chrbát prúteného košíka s rúčkou

Zdroj: súkromný archív

Obrázok 42 Opravená poškodená prútená opálka /opravená so žiakmi variantu „A“/

Zdroj: súkromný archív

Obrázok 43 Chrbát opravenej opálky na zemiaky

Zdroj: súkromný archív

Obrázok 44 Vnútro opravenej opálky na zemiaky

Zdroj: súkromný archív

Obrázok 45 Opálka vyrobená s náhradou pevných hliníkových rebier

Zdroj: súkromný archív

Obrázok 46 Chrbát košíka s pevnými hliníkovými náhradami rebier /výroba žiakov variantu „A“/

Zdroj: súkromný archív

Obrázok 47 Vonkajší výplet chrbta opálky

Zdroj: súkromný archív

Obrázok 48 Hlboký a veľký kôš na seno /výroba žiakov variantu „A“/

Zdroj: súkromný archív

Obrázok 49 Chrbát výpletu košíka na seno

Zdroj: súkromný archív

ZÁVER

Touto pedagogickou skúsenosťou som rád prispel prácou OPS/OSO, do ktorej som vložil vlastnú trinásťročnú skúsenosť s prácou so žiakmi z málo podnetného prostredia a s mentálnou retardáciou. Stálym pedagogickým prístupom som dospel k poznaniu skúseností, ktoré predkladám v tejto práci. Na mnohých hodinách pracovného vyučovania som sa inšpiroval cez internet prácou iných ľudí na celom krásnom Slovensku, ktoré má bohatú históriu remesiel starých otcov a mám.

Sledovaním poznatkov cez internet ma oslovili články košíkárov, ktoré ako osobnú inšpiráciu vkladám do tejto práce, aby boli nábojom pozitívnych myšlienok a chcenia do neľahkej práce, ktorá v dnešnej dobe je malo platená a pre mnohých neinšpiratívna.

Pavlovce nad Uhom - Jeden z Rómov, ktorý udržiava tradíciu výroby pletených výrobkov z vrbového prútia, je 68-ročný Tibor Tirpák z Pavloviec nad Uhom. Aj v týchto dňoch sa denne vyberá na bicykli do prírody. Tam hľadá a reže rovné dlhé vrbové prútie, ktoré tvorí podklad pre jeho výrobky. „Najprv ich namáčam vo vode a potom z neho pletiem opálky pre gadžov. Robím však aj malé košíky na svätenie veľkonočného jedla a viem pliesť aj veľké opálky, ...“ hovorí Tibor Tirpák. Výroba jednej opálky mu trvá asi dve hodiny. „Predávam ich za sto korún. Menšie predávam drahšie, lebo je na nich viac roboty, ...“ priznáva Tibor Tirpák. Na otázku či to nie je málo za takú prácu, odpovedá: „No, neberiem vždy peniaze, ale za košík alebo opálku mi niekde dajú trochu slaninky, niekoľko hrstí fazule alebo zemiaky.“ V prípade Tibora Tirpáka má remeslo nielen zlaté, ale niekedy aj masťné dno [<http://korzar.sme.sk/c/4670175/kosikarstvo-v-zemline-este-nevyhynulo.html#ixzz29izC2iC4>].

Pletenie košíkov si vyžaduje trpezlivosť. „Nemôžete byť pri tom nervózny. Ale to sa ani nedá. Pletenie vás upokojí, vnáša pokoj do duše. Ľudia vždy chceli poctivé výrobky z prírodného materiálu. Aj teraz chcú. Košíkárstvo je podľa mňa dobré remeslo. Žijeme však ťažkú dobu. Nevieť, či by mladý majster z pletenia košíkov vyžil. V Striežovciach má pletenie košíkov možno aj viac ako dvestoročnú tradíciu. Chcem veriť tomu, že mojím odchodom na večný odpočinok nevymrie, ...“ povie posledný košíkár zo Striežoviec [<http://novohrad.sme.sk/c/4994824/jan-melich-sa-venuje-kosikarstvu-takmer-cely-zivot.html#ixzz2AyBUaX1z>].

Našťastie však existujú aj takí, ktorí sú presvedčení, že košíkárstvo v novodobej spoločnosti opäť nájde svoje uplatnenie a pletené výrobky sa stanú dôležitým artiklom. Umelci a remeselníci rôznych odvetví prinášajú do košíkárstva nový pohľad na vec a potrebnú inováciu. Amatéri aj profesionáli začínajú pracovať spoločne a predávajú si navzájom svoje skúsenosti a spôsoby, len aby staré remeslo ožilo a nezaniklo. Asociácia košíkárov robí všetko preto, aby sa remeslo obnovilo skôr, než bude neskoro. Každý, kto chce začať s výrobou košíkov, nech už pre radosť alebo pre úžitok, a chce pracovať dokonale, musí sa zmieriť s tým, že tomuto umeniu musí venovať veľa času. Ak je u začínajúcich košíkárov skúsenosť z inej výroby, pri ktorej si precvičil v jemnej motorike prstov taktiež silné ruky a cit pre štruktúru a formu, tak budú tieto schopnosti iste k úžitku (Gabriel, 2003, s. 8).

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

1. Gabriel, S., Goymer, S. Košíkářství. Computer Press, Brno, 2003. ISBN: 80-7226-934-8
2. Churá, I., Churý, V. Inšpirácie z prútia. Alfa, Bratislava, 1989. ISBN: 80-05-00064-2

Internetové zdroje:

www.korzar.sme.sk
www.novohrad.sme.sk
www.uluv.sk
www.coloseo.sk
www.tradicneremesla.sk
www.olsavica.sk
www.artmama.sme.sk
www.zdravi-harmonie.cz
www.arteco.sk
www.ratanovy-nabytok.sk
www.slovakia.travel
www.ht1.gstatic.com
www.google.sk/imgres?q
www.slovenskainzercia.sk
www.coloseo.sk
www.tradicneremesla.sk
www.google.sk
www.zdravi-harmonie.cz
www.g-studio.sk
www.olsavica.sk
www.artmama.sme.sk
www.palazzo.sk
www.files.liestany.eu
www.lh5.googleusercontent.com
www.forestportal.sk
www.b.wz.cz
www.3.bp.blogspot.com